

αυτά τα μάτια της τα γαλιανά και μεγάλα σαν τον ουρανό, τ' αστραφτερά σαν το κρύσταλλο!—, ο γέροντας μου έλεγε πως άπαξ και εξασφαλίσω με όλους τους τύπους τον τίτλο του μεταλλωρύχου, θα μου δώσει το χέρι της έτσι κι έγινε. — Την ίδια μέρα που επίσημα έγινε ο γούκτρεξ, απίθωσε τα χέρια του επάνω μας και μας ευλόγησε ως νύφη και γαμπρό· λίγες βδομάδες μετά την οδήγησησα στην κάμαρά μου, ήταν πια η γυναίκα μου. Εκείνη ακριβώς τη μέρα δούλευα πρωινή βάρδια, δούμιμος ακόμα, όταν με το που χάραξε χτύπησε μια πλούσια φαέβα. Ο δούκας μου χάρισε μια χρυσή αλυσίδα με τη μορφή του πάνω σ' ένα μεγάλο νόμισμα και μου 'ταξε το πόστο του θετού μου πατέρα. Ήταν ανείπωτη η ευτυχία μου να καταφέρω τη μέρα του γάμου μου να της περάσω την αλυσίδα αυτή στο λαιμό και να βλέπω όλα τα μάτια να καρφώνονται επάνω της. Ο γέροντας πρόφτασε να δει εργονόκια ζωηρά και τετραπέρατα και προτού κλείσει τα μάτια να απολαύσει μια ζώη πολύ πιο ευχάριστη απ' ό,τι λογιάζαζε. Κατάφερε να ολοκληρώσει τη βάρδια του με το χαμόγελο στα χείλη και να βγει απ' την ανήλιαγγη γαλιάρια του κόσμου τούτου για ν' αναπαυθεί εν ειρήνη προσμένοντας το μισθό του στην άλλη ζωή).

«Κύριέ μου», είπε ο ηλιωμένος άνδρας απευθυνόμενος στον Χάινριχ και σκουτίζοντας κάπνια δάκρυα από τα μάτια του, «ευλογημένη απ' τον Θεό πρέπει να είναι η μεταλλευτική! Δεν υπόγειε τέχνη άλλη να κάνει αργάθότερους και πιο μακάριους τους μάστρες της, να στεριώνει περισσότερο μέσα τους την πίστη στη σοφία και την πρόνοια του Θεού, να διαστουρεί καρδιές τόσο αθώες και άδολες. Φτωχός γενιέται ο μεταλλωρύχος

και φτωχός πεθαίνει. Του φτάνει μόνο να ξέρει που βρίσκεται ο μεταλλικός δυναμείς και να τις φέρνει στο φως της μέρας· όσο εκτυφλωτική όμως κι αν είναι η λάμψη τους, εκείνος δεν θαμπώνεται. Αψηφά τον πειρασμό, χαίρεται περισσότερο τις υπέρχεις μορφές τους, τις μυστηριώδεις καταβολές και τις κρύπτες τους παρό τον έλεγχο και τη νομή τους. Παύουν να τον ενδιαφέρουν όταν βγαίνουν στο εμπόριο, προτιμά να τις γυρεύει με μύριους κινδύνους και κόπους μέσα στα στενάκια της γης παρό να τις ακολουθεί, καθώς σκαλίζει το κόκαλο, στον έξω κόσμο, να μη γαυέεται και να σκαρώνει τεχνάσματα, να στηνει ξόβεργες για να τις αποκτήσει στην γη επάνω. Αυτοί οι κόπτοι διατηρούν την καρδιά του νεαρού και τις αισθήσεις του σε ερηγήροση. Παίρνει τον πενήχρο μισθό του και λέει ευχαριστώ, μαθαίνοντας την κλίση μέρα που ξετρυπώνει από της γης τα βάθη να εκτιμά τη ζώη και τις χαρές της. Μόνο αυτός ξέρει να πει τι αξίζει το φως και η σχολή, πόσο σπουδαία πράγματα είναι ο καθαρός αέρας και η απειρίστη θέα· μόνο γι' αυτόν το φαί και το πιστό είναι ζωοποιά και ιερά καθώς η σάρκα και το αίμα του Χριστού· και με πόση στοργή, αγάθεια, και παραότητα δεν αντιμετωπίζει τον συνάδελφό του, δεν αγκαλιάζει την κωρά και τα βασάρια του, δεν μετέχει στις παρές!

Ένα μεγάλο κομμάτι της ζωής του είναι υποχρεωμένος να το περάσει μακριά από την ημέρα και τη συνναστροφή με τον κόσμο. Δεν γυρίζει λοιπόν βαρυστημένα να την πλάτη σ' αυτά τα σπουδαία πράγματα στη γη επάνω, το βλέμμα του κρατάει την παιδιόκοτη του εντοπίζοντας την αίγλη που συνοδεύει το καθατί, βλέ-

ποντας τα πάντα λουσιμένα στο αργέρονό τους θάμβος. Η φύση δεν επιθυμεί ν' ανήκει αποκλειστικά σε κάποιον. Όπου βρίσκει αφεντικά, η φύση φαρμακωνεται και φαρμακωνει με τη σειρά της, η ησυχία και η γαλήνη πάνε περίπατο, η ολέθρια απληστία γεννά απερίγραπτα βάσανα και αναμοχλεύει πάθη αγχαλίνωτα. Του σκάβει λοιπόν μυστικά το λάκκο και γρήγορα τον καταπίνει, προκειμένου να περάσει από χέρι σε χέρι ικανοποιώντας έτσι, τελικά, την ενδιάθετη τάση της να ανήκει σε όλους.

Πόσο ήσυχα, απευαντίας, εργάζεται ο φτωχός, λιτοδαιτος μεταλωρύχος μέσα στην υπόγεια ερημιά του, μακριά απ' το σούσουρο της μέρας, δοσμένος αποκλειστικά στη φιλομάθεια και στην αλληλεγγύη. Συνακνημένος αναλογίζεται μέσα στη μοναξιά του τους συναδέλφους και την οικονεία του, διαπιστώνοντας ξανά και ξανά πόσο απαραίτητος είναι ο ένας άνθρωπος στον άλλο και πόσο ισχυροί είναι οι δεσμοί αίματος μεταξύ τους. Η δουλειά τού εμπνέει ανεξάντλητη υπομονή και δεν επιτρέπει περιστασιαμούς ή ανώφελες σκέψεις. Αναμεινέται με μια αφάνταστα σκληρή και άκαμπτη δύναμη και για να επικρατήσει απαιτείται ανυποχώρητο πείσμα και ούτε μια στιγμή χαλάφωσης ή αφαίρεσης. Τι σπουδαίο όμως αλήθεια είναι το κέρος του για όλα τούτα, το πανάκριβο λουλούδι που ανθίζει στα τρομακτικά αυτά βόθρα, η παραγιατακή πίστη στον ουράνιο πατέρα, στη θεία πρόνοια και οικονομία, που δεν περνά μέσα να μη φανερωθεί περίγρωνα μπροστά του. Πόσες και πόσες φορές δεν κάθισα επί τόπου στο εργοτάξιο παρατηρώντας με κατάνυξη στο γλίσχρο φως του λύχνου μου τον Εσταυρωμένο! Εκεί πρωτόνωσα το πανάγιο νόημα του

μυστηριώδους αυτού συμβόλου, χτύπησα μια παραγιατακή φλέβα χυμού μέσα στην καρδιά μου, ένα κοίτασμα ανεξάντητο στον αιώνα τον άπαντα).

Μετά από μια παύση ο παλαιός μεταλλευτής συνέχισε: «Θείος στ' αλήθεια άνδρας πρέπει να 'ταν αυτός που πρωτοδιάξε στους ανθρώπους την ευγενική τέχνη της μεταλλείας, κρύβοντας μέσα στην αγκαλιά των βράχων το σπουδαίο αυτό σύμβολο της ανθρώπινης ζωής. Άλλού η φλέβα είναι εκτεταμένη και εύθυπη μια φτωχή, άλλού ο βράχος τη συμπιέζει κατακτώντας την ένα ασήμαντο φλεβίδιο, οπότε και συναντούμε τα πιο ευγενή μεταλλεύματα. Άλλες πάλι τη νοθεύουν ώστου να συναντήσει και να συμπεριβεί φιλικά με κάποια συγγενική της ανεβάζοντας έτσι ανυπολόγιστα την αξία της. Πολλές φορές ο μεταλλευτής τη χάνει από τα μάτια του και στη θέση της αντικρίζει μύριες διαλαδώσεις εκεί είναι που δεν πρέπει ν' αποκαρδιωθεί ούτε να προμάξει αλλά να συνεχίσει απαιδέντευτος την πορεία της και θα δει το ζήλο του ν' ανταιμείβεται, θα την ξαναβρεί μπροστά του μ' όλη της την αήγη και το μεγαλείο. Άλλοτε πάλι κάποιο παρακαλάδι τον αποπροσανατολίζει, δεν αργεί όμως να βρει το δρόμο του, προχωρεί εγκάσια και εντοπίζει ξανά τη μεταλλοφόρα φλέβα. Απέξω κι ανακατωτά μαθαίνει ο μεταλλευτής όλα τα νάξια και τα καμώματα της τύχης, συνάμα όμως μαθαίνει πως η υπομονή κι η επιμονή είναι τα μόνια αλλάθευτα μέσα να τα βγάλει πέρα μαζί της, φέρνοντας στο φως τους θησαυρούς που ζηλότυπα κρατάω».

«Το δίχως άλλο», είπε ο Χάινριχ, «θα ξέρετε κάποια κερφότα τραγούδια. Είμαι μάλοστα της γνώμης πως η

5

Άνοιξαν τα επουράνια
πάει η ορφάνια,
έρημος, ξένος κανείς·
έχουμε αγία σκέπη
ν' απελπίξασαι δεν πρέπει
να προσευχηθείς μπροείς.

6

Παναγιά κι Αγαπημένη
πραυμένη
πια η ψυχγή κι ελαφριά·
αιωνία εσύ στ'άβη
ξέρω, είσαι η Μαρθάδι
της καρδιάς η γιατριά.

7

Γνώρα δώσε μου και λίσση
στο ξωκλήσι
πότε θα μπω το δικό σου·
τα επίγεια πρη αφήσω
θέλω να δοξολογήσω,
όρθια, ψυχγή, σγκώσου.

8

Όσα φύγω κι όσα ἴρθουνε
θε να βρούνε
στην καρδιά μου φύλακα πιστό.
Αληθιμότητα θα μείνει
του φωτός η θεία κρήνη
το δευτρί το δοξαστό.

Όσο τραγουδούσε δεν το ἔχε αντιληφθεί, όταν τελείωσε ἄνωγ και σήκωσε τα μάτια, είδε μια κοπέλα στο βόρχει δίπλα του· εκείνη τον χαιρέτησε φιλικά, σαν να τον γνώριξε από πριν και τον προσκάλεσε σπίτι, όπου ἦδη του είχε ετοιμάσει δείπνο. Την αγκάλιασε τρυφερά. Η ὄψη της και οι τρόποι της του ἦταν πολύ ευχάριστοι. Ζήτησε να της δώσει δυο λεπτά, πήγε κάτω από το δέντρο, κοίταξε μ' ένα απερίγραπτο χαμόγελο προς τα πάνω και ευθύς απ' την ποδιά της άρχισαν να κυλούν ρόδα επάνω, στη γλῶη. Χαμός να βγάλει άγκνα γονάτισε επί τόπου, μετά από λίγο ἄνωγ σηκώθηκε ξανά και γύρισε πίσω στον προσκυνητή. «Ποιος σου μίλησε για μένα;» τη ρώτησε εκείνος. «Η μάνα μας». «Και ποια είναι η μάνα σου;» (Του Θεού η μάνα). «Από τότε είσαι εδώ;» «Από τότε έχω σηκωθεί απ' το μνημα;» «Πεθαμένη ἦσουν;» «Πώς θα μπορούσα να ἴμωνα ζωντανή;» «Κι εδώ ζεις ολομόναχη;» «Στο σπίτι είναι ένας γέροντας, ξέρω ἄνωγ παλιούς ακόμα απ' όσους έχουν ζήσει». «Θες να μείνεις κοντά μου;» «Στ' ἀλήθεια σε συμπάθω». «Από πού με ξέρεις;» «Οι από καιρούς παλιούς· ἄνωγ στε κι η τότε μάνα μου συνέχεια για σένα δεν μου μιλούσε;» «Έχεις κι ἄλλη μάνα;» «Ναι, στ' ἀλήθεια ἄνωγ είναι η ἴδια». «Και πώς τη λέγανε;» «Μαρία». «Το ὄνομα του πατέρα σου;» «Κόμης φον Χσεντσόλνερν». «Τον ξέρω κι εγώ». «Ε, μα και βέβαια, αφού είναι και δικός σου πατέρας». «Στο Άϊξεναχ δεν βρίσκειται ο πατέρας μου;» «Έχεις κι ἄλλους γονείς». «Μια πού τηγαίνουμε τώρα;» «Στο σπίτι πάντοτε».

Έφτασαν σε μια απλωσιά μέσα στο δάσος, όπου υπήρχαν κάμποι γρημισμένοι πύργοι πίσω από βαθιά

μνημάτα. Νεόφυτοι θάμνοι περιέβαλλαν τα παλιά τείχη θυμίζοντας στεφάνι από μπουμπούνια πάλω σε μαραιμένη κεφαλή. Παρατηρώντας τα γκρίζα λιβάδια, τις σχισμές που θύμιζαν αστροπελέκια και τις ψηλές, φουκτέες μορφές, σκεφτόσταν την απεραντοσύνη του χρόνου και ιστορίες με πελώρια διάρκεια συντομειμένες σε μιαρέες, έξοχες στιγμές. Έτσι μας φανερώνει ο ουρανός άπειρους χώρους ντυμένους σε χρώμα βαθυγάλαζο και, σαν μαρμαρυγή γλαυκή κι αθώα τόσο όσο μάγουλο παιδικό, τις πιο μακρινές στρατιές των αναρίθμητων κι άπειρων κόσμων του. Πέρασαν από μια παλιά πύλη και προς μεγάλη του έκπληξη ο προσκυνητής είδε πως βρισκείται περιτριγυρισμένος από τα πιο σπάνια φυτά κι έμεινε να χάζει τον θεσπέσιο κήπο που ήταν χουμένος ανάμεσα στα γαλάσματα. Στο βάθος ένα πέτρινο νεόχτιστο σπίτι και με μεγάλα, φωτεινά παράθυρα. Είχει στεκόταν ένας ηλικιωμένος άνδρας πίσω απ' τους πλατύφυλλους θάμνους κι έδενε τα λυγρά κλαδιά σε κοντάρια. Η κοπέλα οδήγησε τον προσκυνητή στον άνδρα λέγοντάς του: «Από δω ο Χάινριχ, που τόσες φορές μ' έχεις ρωτήσει γι' αυτόν». Καθώς έκανε ο γέροντας να γυρίσει προς το μέρος του, ο Χάινριχ ήταν βέβαιος πως είχε μπροστά του τον μεταλλωρύχο. «Βλέπεις τον γιατρό Σίλβεστρο», είπε η κοπέλα. Χαρούμενος που τον έβλεπε ο Σίλβεστρος είπε: «Πάει κάμποσος καιρός τώρα που είδα τον πατέρα σου νέο, στη δική σου ακριβώς ηλικία. Βάδηνά τότε να τον εξωκλειώσω με τους προϊστορικούς θησαυρούς, την πολύτιμη κληρονομιά ενός τόσο πρόωρα χαμένου κόσμου. Είδα σ' αυτόν τα σημάδια ενός σπουδαίου καλλιτέχνη. Το μάτι του έπαίξε, λαχταρούσε ν'

ανοίξει πραγματικά και να γίνει εργαλείο δημιουργίας. Στο πρόσωπό του καθρεφτιζόταν άκαμπτη επιμονή και ακαταπόνητος ζήλος. Ο κόσμος, όμως, ο συγκεκριμένος, είχε ρίξει μέσα του βαθιές ρίζες. Ο πατέρας σου δεν εννούσε να ανταποκριθεί στο εσωτερικό του κάλεσμα. Ο ήλιος εντός του χάθηκε πίσω από μαύρα σύννεφα και φως δεν έφτανε πια στα τρυφερά βλαστάκια που 'χαν φυτρώσει στην ψυχή του. Μαράθηκαν εκείνες, φυλλορρόγησε κι ο ενθουσιασμός του δίνοντας τη θέση του σε μια τυπολατρία. Χάρη σ' αυτήν έγινε επιτήδειος τεχνίτης».

«Αλήθεια είναι», παρατήρησε ο Χάινριχ, «πως πολλές φορές παρατήρησα θλιμμένος τη βουβή του μεγαλύτερα γόλα. Δουλεύει ακατάπαυστα από συνήθεια κι όχι με κέφι. Φαίνεται να του λείπει κάτι, που δεν μπορεί να αναπληρώσει ούτε η ήσυχη και ειρηνική του ζωή ούτε η οικονομική του άνεση ούτε η ικανοποίηση από την τιμή και την υπόληψη προς το πρόσωπό του από τους συμπολίτες, όσοι σπεύδουν να ζητήσουν για όλα τα δημόσια πράγματα τη συμβουλή του. Οι γνωστοί του τον έχουν για άνθρωπο πανευτυχή, δεν υποψιάζονται όμως τόσο έχει αποκοίμει, τόσο έχει απογοητευθεί από όλους κι από όλα, τόσο λαχταράει να παρατήσει το καθετί, δεν υποψιάζονται ότι δουλεύει τόσο σκληρά όχι επειδή αγαστάει το χρέγμα αλλά για να λυτρωθεί απ' αυτό το μαράζι».

«Το πιο παράξενο για μένα», είπε ο Σίλβεστρος, «είναι ότι άφησε την εκπαίδευσή σας ολοκληρωτικά στα χέρια της μητέρας σας φροντίζοντας επιμελώς να μην αναμειχθεί στην ανατροφή σας ούτε να σας υποδείξει τη μια ή την άλλη κατεύθυνση στη ζωή. Είγατε την τύχη

να μπορέσετε να αναπτυχθείτε χωρίς τον παραμικρό περιουσιμό από τους γονείς σας, σχεφθείτε ότι οι περισσότεροι άνθρωποι δεν είναι παρόλ' τα αποφάγια ενός πλούσιου γεύματος όπου παρακάθισαν άνθρωποι με πικρικές ορέξεις και προτιμήσεις).

«Είδαρχανά δεν ξέρω», αποκρίθηκε ο Χάινριχ, «τι πάει να πει εκαταίδευση, αν εκαταίδευση δεν είναι ο βίος και η νοστροπία των γονιών μου ή το μάθημα του δασκάλου μου του εφημέριου. Μ' όλη του τη ψυχρότητα και τη στενοκεφαλιά που τον έκανε ν' αντιστωπίζει τα πάντα σαν μετάλλο προς εκατεργασία, θαρρώ πως ο πατέρας μου χωρίς να το θέλει, και άρα χωρίς να το ξέρει, είχε βαθιά μέσα του σεβασμό και φόβο Θεού για κάθε κατάληπτο και υπερβατικό φαινόμενο, γι' αυτό και διάλεξε να πααατηρεί από μαααα, ταπεινά κι ανυστερόβουλα, το πώς ανθίζει και μπουμπουαίζει ένα παιδί. Κάποιο πνεύμα έχει βάλει εδώ το χεράκι του, πνεύμα προεργόμμενο εκατευθείαν από την αιώνια τηγή, και τούτη η αίσθηση της υπεροχής ενός παιδιού ως προς τον υπερφυσικό κόσμο, η ανυπόφορη σκέψη της χειραγώγησης του αθώου αυτού πλάσματος που 'ναι έτοιμο ν' αρχίσει μια επισφαλή πορεία, τα ίχνη επάνω στο παιδί μιας παραμααααότητας εξαίσιας που δεν τα έχει σβήσει ακόμη η τριβή με τα επίγεια, η συμπύκνωση, τέλος, που προκαλούν οι δικές μας αναμνήσεις των μνησικών εκείνων χρόνων όταν ο κόσμος μάς φαινόταν πιο φωτεινός, πιο φιλικός και πιο υπέροχος και είχαμε, φανερά σχεδόν, στο πλευρόμας φύλακα άγγελο, όια τούτα ενέπνευσαν, στωσδήητες, στον πατέρα μου μεαααααα και ευάβεια».

«Ελάτε να καθίσουμε εδώ στο χορτάρι ανάμεσα στα

λουλούδια), πρότεινε στον Χάινριχ, διακόπτοντάς τον, ο ηλιαωμένος άνοδρας. «Όταν είναι έτοιμο το δείπνο, θα μας φωνάξει η Κωνή' ως τότε, αν κι σεις το επιθυμείτε, θα σας παρακαλώσα να συνεχίσετε τα όσα αρχίσατε να λέτε για το παρθέον σας. Τίποτα πιο ευάριστο για μας τους ηλιαωμένους από το ν' ακούμε ανθρώπους να μιλούν για τα παιδικά τους χρόνια, θαρρώ, μάααα, όσο μιλούσατε αισθανόμενοι στα ρουθόνια μου τη μωραδιά ενός λουλουδιού για πρώτη φορά αφότου ήμουν παιδί. Πρωτύτερα όμως, κάντε μου τη χάρη και πείτε μου πώς σας φαίνεται η κατωαία και ο κήπος μου — τούτα τα λουλούδια, ξέρετε, είναι οι φιλενάδες μου. Η ίδια η καρδιά μου είναι φυτεμένη σ' αυτόν τον κήπο. Δεν υπάρχει τίποτα απ' όσα βλέπετε που να μη με αγαπάει και να μην το αγαπάω με πάθος. Βρίσκαμαι εδώ ανάμεσα στα παιδιά μου' φαντάζομαι τον εαυτό μου σαν το γέριχο δέντρο που από τις ρίζες του ξεπετάγεται, σφριγγή και θαέρη, η νέα γενιά».

«Ευδαίμονα πατέρα», είπε ο Χάινριχ, «ο κήπος σας είναι ο κόσμος. Ερείτια οι μανάδες των νέων αυτών βλαστών. Η πολύμορφη και πολυδύναμη πλάστη τρέφεται από τα ψίγυρα των περασμένων χρόνων». Ήταν όμως ανάγκη να πείθει η μάνα για να μπορέσουν να προκόψουν τα παιδιά και να μείνει ο πατέρας μόνος να ποτίζει αιωνίως το μνήμα της με δάααα;»

Ο Σίλβερτρος έτεινε στον ολοφυρόμενο Χάινριχ το χέρι και σηκώθηκε, έκοψε ένα μη με λησμονεί που 'χει μύαα ανοίξει, το στερέωσε σ' ένα κλαδί κωαααααα και του το πρόσφερε. Το βραδινό αεράκι έπαιζε τα δικά του υπέροχα παιγνίδια με τις πεινακορφές και το υπόκωφο

βουητό του έφτανε στο λιβάδι, πέρα μακριά απ' τα γαλάσματα. Ο καλοσυνάτος Σιλβεστρος άφησε τον Χάινριχ να κλάψει και να ξεθυμάνει κι ύστερα σηκώθηκε, την ώρα ακριβώς που πρόβαλλε ολόλευπτος ο αποσπείτης πάλω από το δάσος.

Πέρασαν λίγες στιγμές σιωπής και ακούστηκε ξανά η φωνή του Σιλβεστρού: «Πολύ θα 'θελα να σας έβλεπα στο Άιζενσπυ μαζί με την παρέα σας. Οι γονείς σας, η έκτακτη σύζυγος του λανθιράβου, οι ευλογημένοι γείτονες του πατέρα σας και ο γέροντας εφημέριος της αυλής συγκροτούν ένα θαυμάσιο περιβάλλον. Οι συζητήσεις τους ασφαλώς θα επηρέασαν από πολύ νωρίς τη ζωή σας, αφού μάλιστα ήσασταν και μοναχοπαίδι. Άλλά και την περιογή σας τη φαντάζομαι όλο χάρες, φανερές και κρυφές».

«Τώρα αρχίζω», αποκρίθηκε ο Χάινριχ, (να μαθαίνω την περιογή μου, τώρα που λείπω μακριά από εκεί και γνωρίζω νέα μέρη. Κάθε φυτό, κάθε δέντρο, κάθε λόφος και βουνό έχει τον δικό του ορίζοντα, τον δικό του ξεχωριστό τόπο. Ο τόπος είναι αλληλένδετος μαζί του και εξηγεί την κατασκευή και την ιδιαιτερότητά του. Μόνο το ζώο και ο άνθρωπος δεν έχουν συγκεκριμένο τόπο, ο τόπος τους είναι παντού. Όλα μαζί λοιπόν σχηματίζουν έναν μεγάλo, παγκόσμιo τόπο, έναν αρχινή ορίζοντα που επιδρά ομοφάνερα στον άνθρωπο και στο ζώο, όπως επιδρά ομοφάνερα το στενότερο φυσικό περιβάλλον πάνω στο φυτό. Γι' αυτό και άνθρωποι πολυτάξιδοι είναι αποδημητικά πουλιά και αρπακτικά ζώα ξεχωρίζουν από τους υπόλοιπους χάρη στη φρόνησή τους και σε άλλα θαυμαστά προσόντα και φερσίματα. Σίγουρα, όμως,

διαθέτουν, λίγο πολύ, και το ταλέντο να προσλαμβάνουν και να απορρομούν τα ερεθίσματα στοιχεία και τα ποσογυδιά κατά τόπους δεδομένα. Πολύς φορές, πάντως, αποουσιάζει από τους ανθρώπους η αναγκαία παρατηρητικότητα και ψυχραιμία, ώστε πρώτα να μελετήσουν διεξοδικά τη μεταβολή των παραγμάτων και την αλληλουχία τους και κατόπιν να εξετάσουν το νόημά της και να καταλήξουν στα αναπόφευκτα συμπεράσματα. Συχνά πυκνά συναισθάνομαι τώρα πως η πατρόδα κάλυψε με χρώματα ανεξίτηλα τις πρώτες πρώτες μου σχέψεις και πως το είδωλό της έβγαλε στην ψυχή μου ένα αλλόκοτο αίνιγμα, που όσο περισσότερο διαπιστώνω ότι μοίρα και ψυχή είναι δύο ονόματα για ένα πράγμα τόσο πιο κοντά είμαι στη λύση του». «Εγώ, μια φορά», παρατήρησε ο Σιλβεστρος, «έγω νιώσει πάντοτε έντονη την επίδραση της έψυχης φύσης, της ζωντανής επένδυσης ενός τόπου. Ιδιαίτερα μάλιστα τη χλωρίδα τη μελετώ ακούραστα σε κάθε της λεπτομέρεια. Τα φυτά είναι, θα έλεγα, η αμεσότητα γλώσσα του εδάφους· κάθε νέο φύλλο, κάθε παράξενο λουλούδι είναι κατά κάποιον τρόπο ένας γρίφος που ξεπροβάλλει και που μη μπορώντας να νιώσει ή με λόγια να εκφράσει αργάτη και πόθο γίνεται ένα βουβό κι ατάραχο φυτό. Όταν βρίσκεις μέσα στην ερημιά ένα τέτοιο λουλούδι, δεν είναι σαν μια φωτογραφία έξω ουρανού, σαν μια απόκοσμη μελωδία; Εκείνη την ώρα θες να κλάψεις από χαρά, να χιώσεις χέρια και πόδια βάλια μέσα στη γη για να ριζώσεις επί τόπου, και ποτέ να μη σπερηθείς τη συντροφιά του. Σε ολόκληρο τον αυχμηρό κόσμο είναι απλάωμένο αυτό το πράσινο, το μυστηριώδες στρώμα της αγάπης. Κάθε πρωτοχρονιά ανανε-

ώνεται και την αλλόκοτη γραφή του μπορούν να διαβάσουν, όπως την ανθοδέσμη της Άνωτολής, εφώντες μόνον και ερώμενοι. Θα τη διαβάσουν εσσεί, δεν θα χορταίνουν να τη διαβάξουν καθημερινά εντοπίζοντας νέες σημείες, νέες συνταρακτικότερες αποκαλύψεις μιας φύσης που αγιατά με πάθος. Η ανεξάντητη αυτή απόλαυση είναι η κρυφή γοητεία που έχουν για μένα τα ταξίδια: κάθε τόπος είναι κι από μια απάντηση σ' ένα αίτημα, βοηθώντας με να αντιληφθώ όλο και καλύτερα από που έρχεται ο δρόμος και κατ'αυτό του τραβάω).

«Ναι», είπε ο Χάινριχ, «αρχίσαμε να μιλάμε για τα παιδικά χρόνια και για την εκπαίδευση, επειδή βρισκόμαστε μίση στον κήπο σας και η γνήσια αποκαλυπτική παιδικότητα, ο δόλος ανθόκοσμος, έφερε άθελά μας στην καρδιά και στο μυαλό την ανάμνηση της παιλιάς ανθοβολής. Ο πατέρας μου είναι κι αυτός ζώης της κηπουρικής, τις πιο ευτυχιμένες ώρες της ζωής του τις περνά ανάμεσα στα λουλούδια. Και τούτο πρέπει να τον έκανε τόσο ανοιχτόμυαλο απέναντι στα παιδιά, αφού τα λουλούδια είναι απεικασματα των παιδιών. Όλο το μεγαλείο της αιώνιας ζωής, τις παιλίστρες δυναμείων των ύστερων χρόνων, το θαύμα της συντέλειας του κόσμου και το ολόκληρο μέλλον όλων των πραγμάτων τα βλέπουμε εδώ σφιχτάγκλωμμένα, σε αθέματα μικρογραπία, καθαρά και ξάστερα. Ήδη βρίσκειται σε δράση η παντοδύναμη αγάπη, δεν έχει γίνει όμως ακόμη τυπική: δεν είναι φλόγα που καίει αλλά άρωμα που εξατμίζεται: και μπορεί να υπάσχει πάθος στην ένωση των τρυφερών ψυχών, δεν συνοδεύεται, όμως, αυτή από ασυγκράτητη λύσσα και μανία, όπως στα ζώα. Η παιδικό-

τητα λοιπόν είναι αρχικά μέσα στη γη καταχωνιασμένη, αντίθετα τα σύννεφα είναι, ίσως, φαννόμενα της δεύτης, της υπερβατικής παιδικότητας, ενός νέου παραδείσου, γι' αυτό και η τόσο ευεργετική τους επιδραση».

«Ασφαλώς υπάσχει κάτι πολύ μυστηριώδες στα σύννεφα», είπε ο Σίλβεστρος, «κι ανάλογα με τους σχηματισμούς τους είναι και οι θαυμαστές τους επιρροές σ' εμάς. Μιας δροσίζον σαν ρίχνουν τη σιά τους κι ύστερα φεύγουν, κι αν η μορφή τους είναι τορνευτή και καλοσχηματισμένη σαν ευχή που βγαίνει από τα σταλάγγια μιας τα ίδια, έτσι και η λαγαρότητά τους, το φως το ελαίσιο που απλώνεται τότε στη γη επάνω αποτελεί προμήνυμα ενός άγνωστου και άρητου μεγαλείου. Υπάρχουν ωστόσο και σύννεφα βαριά, κατσοφιασμένα και απάσια, που μοιάζουν να κρύβουν μέσα τους όλη την απειλή και την ανατριχίλα της αρχαίας νύχτας. Ο ουρανός τότε μοιάζει να μη θέλει πια να ξεαπερώσει, το ίδιο γαλάζιο έχει σβηστεί κι ένα ωχρό, γαλακτέυθο χρώμα σε περιδινό φόντο ξυπνά την αγωνία και τον τρόμο σε κάθε καρδιά. Όταν κατόπιν αφανίζονται και οι ύστατες αναμιαές αγτίδες φωτός κι αρχίζουν να χροταλίζουν οι βροντές, πιάνεται η ψυχή μας: αν μάλοστα δεν αφυπνισθεί εντός μας το υψηλό αίσθημα της γθιακής μας υποροχής, ε, τότε πια βεβαιωνόμαστε πως έχουμε γίνει βόρα της κώλασης, πως βρισκόμαστε στο έλεος πνευμάτων του κακού».

Απώχοι είναι της αρχαίας φύσης, προτοπό ακόμνη υπάσχει άνθρωπος, αλλά και προειδοποιητικές φωνές της ανώτερης πραγματικότητας, της ορφάνιας συνειδησης μέσα μας. Η θνητή φύση κλονίζεται σθθέμελα, η

αθάνιατη ήμως αφήξει να λούζεται στο φως και αναγνωρίξει τον εαυτό της».

«Πότε επιτέλους», είπε ο Χάινριχ, «θα πάσουν να υπάγουν στο σύμπαν φόβοι, οδύνες, δεινά και συμφορές;»

«Όταν θα πλεονάζει μία και μόνη δύναμη — η δύναμη της συνειδησης. Όταν η πλάση όλη θα έχει γίνει ευάγωγη και ηθική. Μία είναι του κακού η ρίζα — η γενική ασθένεια και τούτη, με τη σειρά της, δεν είναι παρὰ μειωμένη ηθική ευαισθησία και ατονία του ερεθίσματος της ελευθερίας».

«Δώστε μου να καταλάβω την έννοια της συνειδησης».

«Αν το μπορούσα, θα 'μουν Θεός· η έννοιά της είναι η ίδια η υπόστασή της. Βασίς μπορείτε να μου δώσετε να καταλάβω την ουσία της ποιησης;»

«Στα ποιά προσωπικά ζητήματα σίγουρα δεν χωρά έρσυνα».

«Πώς να χωρέσει λοιπόν ανάλυση στο μυστήριο της υπέρτατης σύνθεσης, της απόλυτης ενότητας; Πώς να εξηγήσει κανείς τη μουσική σ' έναν κοινό;»

«Καταλαβαίνω, άρα, κάτι, πάλι να πει μετέωρο στον νέο κόσμο που αυτό εγκαινιάζει; Ώστε καταλαβαίνω ίσον κατέγω;»

«Το σύμπαν απαρτίζεται από άπειρους κόσμους και κάθε κόσμος από άλλους, μεγαλύτερους. Όλα τα νοήματα είναι τελικά ένα. Και το ένα νόημα οδηγεί σταδιακά, όπως ο ένας κόσμος, στον σύμπαντα κόσμο. Όλα ήμως έχουν το χρόνο τους και τον τρόπο τους. Μόνο το ίδιο το σύμπαν ως πρόσωπο είναι σε θέση να συνλάβει τα

πράγματα του κόσμου μας. Είναι δικαίολο να πούμε αν, εγκλωβισμένοι μέσα στα στενά όρια του σώματός μας, μπορούμε πράγματι να προσθέσουμε στον κόσμο μας νέους κόσμους, στα νοήματά μας νέα νοήματα, ή μήπως κάθε επιπλέον γνώση μας, κάθε νέα μας δεξιότητα δεν είναι παρὰ απλή προέκταση και επέκταση της ιδέας που έχουμε για τον δικό μας τον κόσμο, όπως ακριβώς τον ξέρουμε».

«Μπορεί να 'ναι το ίδιο πράγμα», αποκρίθηκε ο Χάινριχ. «Τούτο μόνο ξέρω, πως για μένα η ποιηση είναι το νόημα του κόσμου όπως τον καταλαβαίνω τούτη την ώρα. Ακόμα και η συνειδηση, αυτή η δύναμη που γεννά έννοιες και κόσμους, το σπέρμα αυτό κάθε προσωπικό-τητας μου μοιάζει με το πνεύμα που διέπει την ποιηση όλης της οικουμένης, καθώς η συγκαυρία της αιώνιας πομπαντικής συνέξεης, της πρωτεικής συνλογικής ζωής».

«Η συνειδηση, αγάπητέ μου», είπε ο Σίλβεστρος, «εμφανίζεται σε κάθε σοβαρή και ολοκληρωμένη προσπάθεια, σε κάθε σπειρωμένη αλήθεια. Κάθε σκίτημα, κάθε εργλείμμα που ο στοχασμός το κατεργάζεται και πλάθει από αυτό ένα ακέραιο κοσμολόγιο, καθίσταται εκδοχή και έκφραση της συνειδησης. Η αγωγή οδηγεί πάντοτε σε ό,τι δεν έχουμε άλλο όνομα να το πούμε παρά ελευθερία, έστω κι αν αυτό δεν είναι το όνομα μιας απλής έννοιας αλλά το ποιητικό αίτιο της ίδιας της ύπαρξης. Αυτή η ελευθερία είναι καλλιτεχνία. Ο καλλιτέχνης ασκεί χωρίς περιορισμούς και κατὰ βούληση την εξουσία του προς εξυπηρέτηση συγκεκριμένων και προμελετημένων σκοπών. Τα αντικείμενα της τέχνης του είναι δικά του, αποκλείεται αποκλειστικά στη διάθεσή

του κι ούτε παρεμπροδίξεται ούτε δεσμεύεται από αυτά. Τούτη ακριβώς η τα πάντα περιέχουσα ελευθερία, καλλιτεχνία ή αυθεντία είναι η ουσία, ο πυρήνας της συνείδησης. Με τη συνειδηση αποκαλύπτεται η σεπτή ιδιαιτερότητα, η άμεση δράση της προσωπικότητας και κίηση του καλλιτέχνη αποτελεί συναίμα φανέρωση του κόσμου στην υπέρτατη ενότητα και αλδιότητα του — λόγος Θεού).

«Επιμένως και ό,τι παλαιότερα το ονόμαζαν, μου φαίνεται, αρετολογία, δεν είναι παρά η θρησκεία και, ως επιστήμη, η λεγόμενη θεολογία κατά κυριολεξία; Αλλάς και μόνο μια σειρά κανόνων που έχουν προς τη θεία λατρεία τη σχέση που έχει η φύση προς τον Θεό; Μια πλοκή λέξεων, μια ακολουθία σχέσεων που δηλώνει την ανώτερη σφαίρα, την απεικονίζει, εκπροσωπώντας την και σε μια ορισμένη βαθμίδα της εκπαίδευσης; Η θρησκεία για τη δυνατότητα της φρόνησης και της κείσης, η επιμηγορία, ο νόμος της ανάλησης και του προσδιορισμού κάθε πιθανής αναφοράς ενός προσωπικού όντος;»

«Η συνειδηση, πάντως», είπε ο Σίλβεστρος, «είναι ο έμφυτος μεσάζοντας κάθε ανθρώπου· ο τοποτηρητής του Θεού επί γης, για τούτο και πολλοί τη θεωρούν ως το ύψιστο και το έσχατο. Μακριά νυχτωμένη όμως ήταν η επιστήμη μέχρι σήμερα, είτε την ονόμαζαν αρετολογία είτε ηθική, σε σχέση με την καθαρή μορφή αυτής της υπέρσης και τόσο περιεκτικής προσωπικής ιδέας. Συνειδηση είναι η ουσία καθαυτήν του μεταρσιωμένου ανθρώπου, ο ουράνιος αρχάνθρωπος. Δεν είναι αυτό ή εκείνο, δεν συνίσταται σε άοριστες παλαιώσεις ή γενικόλογα παλαι-

γέματα, δεν συγκροτείται από επιμέρους αρετές. Μία είναι η αρετή — η καθαρή και μετρομένη βολήση που την κείση στιγμή αποφασίζει και επιλέγει χωρίς αναβολή. Δραστήρια και δυναμική, ενιαία και αδιαίρετη οικεί και εμπυλώνει το αίθεριο σύμβολο του ανθάπτου σώματος και είναι σε θέση ανά πάσα στιγμή να ενεργοποιήσει πράγματα όλα τα πνευματικά του μέλη».

«Ω, ακριβέ μου πατέρα!» τον αντίκοψε ο Χάινριχ, «με τι αγαλλίαση λούζομαι στο φως που εκπέμπουν οι λόγοι σου!» Όστε το αληθινό πνεύμα της ποιήσης είναι μια καθόλου μεταμπίση του πνεύματος της αρετής και ο αυθεντικός σκοπός της ερεόνομης τέχνης μας η απύπωση του ύψιστου, του αληθινού είναι. Ίπάρχει μια εκπληκτική τούτση ανάμεσα σ' ένα γνήσιο άσμα και σ' ένα ευγενές έργο. Η αρχόσχολη συνειδηση σ' έναν κόσμο λείο γίνεται χωρίς αντιστάσεις σαργνευτική σύζητηση, ποιητικός λόγος περί του παντός. Στους προβαλάμους και τις αίθουσες του αρχέγονου αυτού κόσμου ζει ο ποιητής και η αρετή αποτελεί το πνεύμα των επίγειων κινήσεων και επιροών του. Όπως ακριβώς η αρετή είναι η άμεση δράση του θείου στους ανθρώπους και η υπέροχη αντανάγεια της ανώτερης σφαίρας, το ίδιο είναι και η ποιήση. Ο ποιητής παραδίδεται στις εσωτερικές εμπνεύσεις ή, εάν έχει τη δυνατότητα να επιτακώσει απευθείας με το υπερβατικό και την ανώτερη σφαίρα, πλάττει ό,τι του υπαγορεύουν όντα υπέρτατα, ακολουθώντας άδοξα, σαν παιδί, και με ταπεινώση, την κλήση του. Διούει εντός του κι αυτός την υπέροχη φωνή του σύμπαντος απευθύνόμενος με τα μαγικά του ρήματα σε κόσμους πιο οικείους, πιο προσγνείς. Όποια σχέση έχει

η θρησκεία προς την αρετή έχει κι η έμπνευση προς την ποιητική, κι αν τα ιερά κείμενα διατηρούν τις ιστορίες της θείας αποκαλύψεως, οι ποιητικές σκιαγραφούν με πολυδύναμο και ποιητικούς τρόπους το βίο ενός ανώτερου κόσμου, όπως τον αποτύπωσαν έργα που η σύνθεσή τους είναι και θα παραμείνει μυστήριο. Ποίηση και ιστορία συμπροσέονται, συναντώνται, συμπύρνονται ποιηλοτρόπως, ενώ Βίβλος και ποιητική είναι ασταρτισμοί κοινής τροχιάς).

«Λέτε την πάσα αλήθειαν, παρατήρησε ο Σίλβεστρος, «θα πρέπει λοιπόν να δεχθείτε πως σύμφωνα η φύση υπάχει και θα υπάχει στο διηνεκές μόνο χάρη στο πνεύμα της αρετής. Είναι το φως που διαυγάξει και ζωογονεί τα πάντα μέσα στη γήινη σφαίρα. Από τον ένωστρο ουρανό, τον εξάισιο αυτό θόλο του ορατού βασιλείου, ως τον σγυρό τάπητα ενός λιβαδιού πνιγμένου στα χρώματα, τα πάντα τα συντηρεί το πνεύμα της αρετής: αυτό μας φέρνει σε επαφή με το καθετί, μας κάνει κατανοητό το καθετί και οδηγεί τα βήματά του σύμπαντος κόσμου στη θέωση».

«Συμφωνώ μαζί σας και επανέρχομαι στον τόσο ωραίο συσχετισμό που επιχειρήσατε ανάμεσα στην αρετή και τη θρησκεία. Καθετί αναφερόμενο στην εμπειρία και την πράξη επί γης συγκροτεί την περιφέρεια της συνείδησης που ενώνει τον κόσμο τούτο με άλλους κόσμους, ανώτερους. Στις πιο ευαίσθητες ψυχές αναφύεται η θρησκεία και ό,τι πρωτόντερα ήταν για την ψυχή μας μια ακατάληπτη αναγκαιότητα, ένας νόμος με καθολική ισχύ αλλά χωρίς συγκεκριμένο περιεχόμενο, μετέπεται τώρα σε κόσμο εξάισιο, οικείο, απειρόμορφο

και πλοιοσιστάριο, γίνεται μια κοινότητα ψυχών εν Θεώ, απτή, θεοτική παρουσία του κατεξοχήν προσώπου του όντος ή του θελήματος του, της αγάπης του μέσα στον βαθύτερό μας εαυτό».

«Προφήτη σάς κάνει η δόλη καρδιά σας», αποκρίθηκε ο Σίλβεστρος. «Όλα μέλνει να τα γνωρίσετε, ο κόσμος και η ιστορία του θα γίνουν για σας η Αγία Πράξη, όπου άλλωστε βλέπετε παραδειγματικά το πώς μπορεί το σύμπαν κι αποκαλύπτεται με απλά λόγια και ιστορίες: αποκαλύψη που, πάντως, χρειάζεται και τη δική μας συμμετοχή, την αφύπνιση και την εγρήγορηση ανώτερων αισθήσεων.

Η ενσολήηση με τη φύση μ' έχει φέρει εκεί όπου οδήγησε εσάς η αγάπη και το πάθος για τη γλώσσα. Τέχνη και ιστορία μού διδάξαν τη φύση. Οι γονείς μου κατοικούσαν στη Σικελία, κοντά στην κοσμοδόξουστη Αίτνα. Άνετο στίτι, κατασκευη παλαιακή, δίπλα στη βραχώδη ακρογιαλιά, ολόγυρα γέφυρες καστανιές, ένα προαγματικό διαμάντι καταμεσής κήπου ολόγεμο με κάθε λογής φυτά. Οι περίοικοί μας ψαράδες, βοσκαί και αιμπελουροί, καθένας στην καλύβα του. Τα δωμάτια και τα κελάρια μας κάτφορτα με όλα τα χρειάζόμενα και τα σεβίτσια μας μαεστρικά δουλεμένα, έτσι που να ικανοποιούν και τα πιο εξλεπτυσμένα γούστα. Δεν έλειπαν όμοια και πλείστα άλλα σκευη, που η παρατήρηση και η χρήση τους φαινόταν να μεταφραζώνται την ψυχή πάνω από την καθημερινότητα και τις ανάγκες της, παρασκευάζοντάς την για μια κατάσταση προσφύσεστη στην ίδια, υποσχόμενη και εγγυώμενη ότι θα απολαύσει χωρίς περιορισμούς ό,τι πράγματα της αξίζει. Υπήρχαν